

Vandalizem kot družbeni pojav

Marko Polič*

Pojav nesmiselnega pustošenja in uničevanja, zlasti kulturnih vrednot, ima dolgo preteklost. Začel se seveda ni šele z vzhodnogermanskimi Vandali, ki so leta 455 opustošili Rim, čeprav je po njih postal znan. Toda ti so bili prvi značilni primer, ki se je, upravičeno ali ne, vlekel skozi vso znano zgodovino in pripeljal tudi francoskega duhovnika in kasnejšega opata Henrija Grégoriea (1750—1831), do tega, da je leta 1794 skoval izraz **vandalizem** (franc. vandalisme). Mož, vnet republikanec, zaslužen za odpiranje šol, knjižnic in znanstvenih ustanov v takratni Franciji, je menil, da so uničevanja umetniških del med revolucijo krivi njeni sovražniki, in je tako primerjal njihovo vedenje z divjaštvom Vandalov. Tako je beseda vandalizem, v začetku uporabljena morda bolj kot zmerljivka, ostala med znanstvenimi izrazi vse do danes. Ni se treba bati, da bi izginila, kajti tudi o njej poimenovanem pojavu še ne moremo govoriti v preteklem času, saj se ni končal ne z Vandali in ne s sovražniki francoske revolucije. Dejansko je pojav celo vse pogostejši. Uničevanje spomenikov in nagrobnikov, razbijanje šip in uličnih svetilk, pisanje po zidovih ipd. so postali nekako del našega vsakdana, vendar nikakor ne del, s katerim bi se družba kar tako sprijaznila, saj pojav poleg neposrednih posledic v okolju zapušča tudi motnje v družbenih odnosih ter lahko vodi v brezbržnost, strah in razkroj, kot meni Roos (1982). V mnogih deželah je postal veliko zlo mestnega, pa tudi vaškega življenja. Pri nas pojav morda še ni tako zelo pereč (okoli 6 % vseh prijavljenih kaznivih dejanj), toda najbrž ni treba čakati, da doseže obseg, kakršnega ima npr. v ZDA in nekaterih zahodnoevropskih državah. Zavedati se moramo tudi dejstva, da so uradni podatki v tem primeru le vrh ledene gore, o dejanskem stanju pa lahko le domnevamo. Vendar to ni predmet tega prispevka. Na tem mestu bom skušal le podati oris samega pojava v njegovih različnih pojavnih oblikah ter možne razlage in protiukrepe.

Opredelitve in vrste vandalizma

Kaj je tisto, kar opredeljuje vandalizem in ga razlikuje od ostalih odklonskih dejanj? Najbrž je prav usmerjenost vandalizma k **poško-**

dovanju ali uničenju stvari in ne k nasilju nad ljudmi tista kritična lastnost. Seveda tudi ničenje stvari lahko pomeni svojevrstno namestniško nasilje ali odtujitev stvari. Za razbitimi šipami, potrganimi rožami, poškodovanim avtomobilom ipd. se lahko skriva tudi maščevanje nad posameznikom, ustanovo, družbo kot tako itd. Vendar, kot meni Van Vliet (1982), pri različnih piscih ni ravno velikega soglasja o tem, kaj je vandalizem. Mnoge opredelitve so preširoke (npr. poškodovanje stvari) in zato niso uporabne. Ožji pristopi so se pojavili v poskusih količinskega določanja škode (materialna in družbena škoda) ali pa na osnovi vsebine dejanja (Casserly et al., 1980). V teh primerih pa gre že bolj za razlikovanje vrst vandalizma, tako kot tudi v tistih, ki vandalizem vežejo na določene kraje (npr. šolski vandalizem). Na tem mestu se ne bi spuščal v prikazovanje različnih uradnih opredelitev iz zakonov različnih dežel, temveč bi se pridružil mnenju že omenjenega van Vlieta, da je uporabnost pravnih opredelitev omejena vsaj zato, ker se osredotočajo na zakonske vidike vandalskih izpadov, zanemarjajo pa njihovo družbeno ozadje ter psihološke predhodne okoliščine. Prav tako so preširoke, saj zajemajo vse od pisanja po zidu (grafiti) do požigov, to je poškodovanje, ali uničenje tuje lastnine brez privolitve lastnika. Kljub temu pa se kažejo v mnogih teoretičnih razpravah o vandalizmu. Vendar je tudi osredotočenje na družbene in psihološke dejavnike lahko vprašljivo vsaj toliko, da lahko razlike v omenjenih dejavnikiht zahtevajo tudi različno razvrščanje enakih izidov (npr. nekdo lahko razbije okno namerno, nekdo pa v igri). Toda ta vprašljivost nastopa bolj z vidika statističnega zajemanja pojava; vsebinsko, z vidika razumevanja, pa je pristop najbrž bolj upravičen.

Stan Cohen (po Casserly et al., 1980) razvršča vandalska dejanja na osnovi pomena, ki ga imajo za storilca, v naslednjih sedem skupin:

1. **dobičkarski vandalizem**, ko storilci poškodujejo stvari zato, da bi prišli do denarja ali dobrin;

2. **taktični vandalizem**, kadar hoče storilec s poškodovanjem pritegniti pozornost ali pospešiti reševanje neke zadeve (npr. poškodovanje jedilnice kot protest proti slabi hrani);

3. **ideološki vandalizem**, ko je škoda narejena v podporo neki ideološki zadevi (npr. uničeva-

* Docent za občo psihologijo, FF v Ljubljani.

nje družbene imovine ali imovine pripadnikov drugih narodov med nacionalističnimi izbruhi);

4. **povračilni vandalizem**, ko je škoda narejena zaradi maščevanja (npr. razbijanje šip na šoli zaradi slabe ocene);

5. **igralni vandalizem**, pri katerem je škoda povzročena kot del igre (npr. razdreti telefon na najbolj bistrumen način);

6. **grafiti**, ko je škoda povzročena, da bi storilec izrazil samega sebe ali da bi sporočil kaj drugega (npr. razna ljubezenska sporočila);

7. **zlonamerni vandalizem**, pri katerem prvine jeze, sovraštva in napadalnosti niso tako vezane na tarčo kot pri povračilnem vandalizmu, vendar pa so vseeno usmerjene (na posamezne vrste lastnine) in odzivne (kot rešitev določenih življenjskih in drugih problemov). Primer slednjega vandalizma bi lahko bil šolski vandalizem kot posledica frustracije zaradi šole.

Glede na škodo, ki jo povzroča — materialno in družbeno — lahko razlikujemo štiri kategorije vandalizma (Casserly et al., 1980), glede na visoke ali nizke ene in druge stroške oz. škodo. Zeisel (1974) pa je v svoji razvrstitvi vandalizmov združil tako višino škode kot vrsto motiva oz. namen storilca, kar prikazuje spodnja tabela.

Posledica / Motiv	Trenutna škoda, ki zahteva takojšnjo oskrbo	Nabirajoča se škoda, ki zahteva ponavljano oskrbo
Zavesten	Zlonamerni vandalizem	Nezlonamerno poškodovanje stvari
Nenamern	Napačno imenovani vandalizem	Škoda, skrita v vzdrževanju

Zlonamerni vandalizem je bil že opredeljen, napačno imenovani zadeva škodo, ki nastane npr. ob igri (razbita šipa pri igranju nogometa), nezlonamerno poškodovanje stvari se vsaj deloma pokriva s Cohenovim igralnim vandalizmom (npr. otroci narišejo na šolskem zidu gol, ki ga rabijo za igro, ne iz zlobe, pač pa, ker se jim zdi to njihova zakonita potreba), škoda,

skrita v vzdrževanju, pa se nanaša na povečane vzdrževalne stroške zaradi nenamernih dejanj ob vsakdanji uporabi nekega prostora (npr. otroci si skrajšajo pot čez trato ali skozi živo mejo, kar občasno zahteva stroške zaradi obnovitve).

Vendar obstaja, opozarja Cohen (1982), vprašanje, kako pojasniti t. i. proces pripisovanja odklonskosti. Odgovor na vprašanje, zakaj je neko dejanje odklonsko in drugo ne, ni enostaven, saj odklon ni nekaj vnaprej danega, stalnega. Posamezna vedenja, možnosti in posamezniki šele z družbenimi opredelitvami, odzivi in politiko pridobijo svojo odklonskost. Tako je tudi pri vandalizmu. Očitno je, nadaljuje Cohen, da:

- nimamo vseh oblik kršitve pravil za odklonske, problematične ali kriminalne;
- ne uveljavljamo vseh pravil, ki prepovedujejo nezakonito uničevanje imovine;
- ne imenujemo in obravnavamo vseh prekrškov kot prestopnike.

Odklonsko in neodklonsko dejansko pomenita nekakšne kontinuumne oblike, kontekstov in ljudi oziroma razmer, v katerih je prekršitev pravil še dopustna, sprejemljiva, inštitucionalizirana in »normalizirana« ali pa to ni.

Omenili smo že negativno plat vedenja, označenega za »vandalizem«. Cohen navaja tudi pet pogojev, pod katerimi **podobno** vedenje ni vandalizem:

1. **Obrednost**: ob določenih priložnostih in na določenih krajih, npr. ob raznih praznovanjih, je poškodba določenih stvari lahko nekako sprejemljiva, odpuščena ali pa se celo podžiga (npr. razbijanje kozarcev na poroki, ob praznovanju rojstnega dne ipd.).

2. **Zaščita**: podobno kot v prejšnjem primeru je vedenje določenih skupin, ki jim je dala družba nekakšno kolektivno pravico do sodelovanja v vandalizmu (npr. študenti ali dijaki ob koncu šolanja). Celo kadar so storilci kaznovani, je kazen milejša, kot je sicer za podobne odklone. Ta zaščita je pogosto dobljena tudi na razredni osnovi.

3. **Igra**: kadar škoda nastane kot del igralne dejavnosti, se redkeje kaznuje, saj je nekako razumljiva. Izrazi, kot so »igra«, »zabava«, »dogodivščina« ipd., služijo za racionalizacijo in nevtralizacijo negativnih označb.

4. **Odpisanje**: manjše poškodbe ali okvare se štejejo za normalne, pričakovane in redne značilnosti določenih okolij in organizacij. Zaradi

svoje pričakovanosti in prodornosti temu vedenju ne pripisujemo odklonskosti (npr. pisanje po stenah v straniščih, vrezovanje imen v drevesa ipd.).

5. **Obzidanost:** uničevanje imovine v določenih polzaprtih (šole, tovarne) ali totalnih (zapor, bolnišnice za duševno bolne) ustanovah ostaja nevidno za zunanji svet ter je bodisi inštitucionalizirano ali pa obredno kaznovano le za zidovi dane organizacije.

Zato, meni Cohen, je vprašanje opredelitve vandalizma tudi široko politično, mi bi dejali družbeno vprašanje. Čeprav se bom nadaljevanju razprave v tej smeri izognil, saj zaradi svoje zahtevnosti presega namen tega prispevka, ki hoče le narediti prerez skozi pojav, ki mu pravimo vandalizem, pa bi le omenil še Readejevo (1982) mnenje, da vandalizem sploh ni posebna vrsta odklonskega vedenja, temveč stranski proizvod normalnega vedenja, kadar le-to ni podvrženo ustreznemu družbenemu nadzoru. Podrobneje se bomo z njegovim stališčem srečali še kasneje.

Dotakniti pa se moram še enega vprašanja, neke značilnosti, ki jo vandalskemu vedenju pogosto pripisujejo — njegovi nesmiselnosti, nerazumnosti, muhavosti ipd. Vendar podatki kažejo, da le ni povsem tako. Videli smo že, da vrste vandalizmov lahko ločimo glede na motivacijo storilcev, naravo tarče itd. Od kod torej ta razlika med javnim mnenjem in stvarnostjo. Že omenjeni Cohen v enem svojih zgodnejših prispevkov (Cohen, 1971), razlaga pojav s tem, da ljudje zaznavajo vandalizem kot nekako sprevrženost puritanske etike. Le-ta zahteva, da mora biti vsako dejanje izvršeno zaradi neke razpoznavne koristi. Prav zato, ker ta korist običajno ni očitna pri vandalizmu — nihče ne pridobi ničesar — se zdi vandalizem nesmiseln. Edini način, da bi ga osmislili, je domneva, da nima smisla. Morda pa je razlog tudi v tem, da bi bilo priznanje pravega smisla teh dejanj za družbo nesprejemljivo in bi morda delovalo v smislu njihovega uzakonjenja? Kot pravita Fisher in Baron (1982), je z vandalove perspektive vandalizem pogosto smiseln odgovor na to, kar vidijo kot nepravilne razmere. Zato tudi ni slučaj, pravita, da je cilj napada pogosto javna imovina kot nekakšen simbol nepravilnega sistema. Njeno uničevanje je tako nekakšno maščevanje, a tudi poziv družbi, da spozna svojo krivdo.

Nekatere pojavne oblike in značilnosti vandalizma

Za vandalizem lahko rečemo, da je predvsem dejavnost dečkov (11 do 15 let) in mlajših moških (do 25. leta). Gre torej za skupine, ki so fizično že več ali manj dovolj dozorele, precej manj pa so dozorele družbeno in osebnostno. Deklet je med vandali izredno malo, razmeroma največ še pri pisanju po zidu (graditi). Ti podatki veljajo le za odkrite vandale, vendar večine nikoli ne odkrijejo. V ZDA ostane kar 90 % prijavljenih dejanj neodkritih. Razne ankete med mladostniki (Mawby, 1982) so pokazale, da jih je več kot polovica že kdaj storila kakšno vandalsko dejanje. Vandalizem ni ne prostorsko in ne družbeno omejen, saj vandali prihajajo tako iz mestnih kot iz vaških okolij, iz vseh slojev prebivalstva ter so različnih narodnosti. Niso pa vsa okolja enako izpostavljena vandalskemu divjanju. Zdi se, da so med najbolj izpostavljenimi parki in otroška igrišča, šole, javni promet, ustanove (študentski domovi, knjižnice, prevzgojni zavodi, kulturni prostori, muzeji itd.), stanovanjske hiše (predvsem nova naselja in trgovinski predeli v središču mesta, večnadstropnice itd.) ter cestna oprema (svetilke, koši za smeti, klopi, telefonske govornice, prometni znaki itd.). Vandalizem se pojavlja predvsem na nenadzorovanih krajih, čeprav moram takoj reči, da pomanjkanje nadzora in vandalizem nista v nikakršni vzročni zvezi. Prav tako je vandalizmu bolj izpostavljena javna kot pa zasebna lastnina. To sledi že iz samega seznama najbolj izpostavljenih objektov in krajev, gre pa najbrž tudi na račun skrbi za objekte ali tega, čemur bi mi rekli družbena samozaščita.

— De Gruchy in Hansford (1980) sta v svoji raziskavi vandalizma v Brisbaneu oz. njegovih trgovskih središčih ugotovila tudi naslednje:

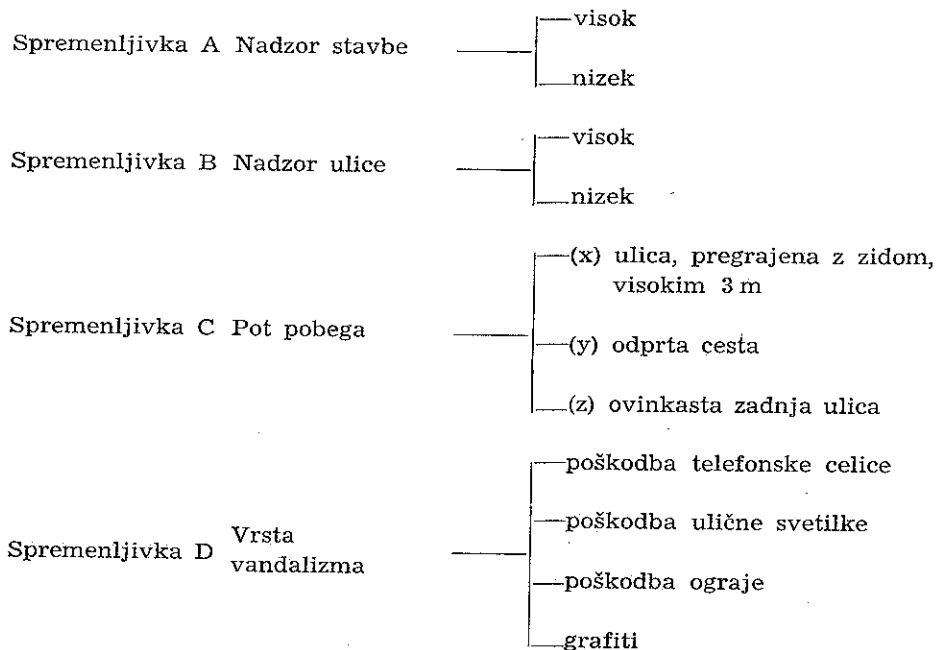
— štiri najpogostejše vrste vandalizma so bile odstranitev ali poškodba stvari, ki so jih čez noč pustili zunaj, razbijanje šip, grafiti ter poškodovanje pritrjenih znakov ali napisov;

— večina primerov se je dogodila ponoči ob koncu tedna, škoda ni bila velika in le 25 % so jih prijavili policiji;

— poškodovane so bile predvsem stavbe, ki so izstopale iz okolja, ki so imele na fasadi velike steklene površine ter so stale blizu krajev z nočnimi zabavišči.

Zanimiva je tudi Webbova raziskava (1982) vpliv različnih spremljevalk (količine in vrste

nadzora, različnih možnosti za beg) na verjetnost različnih vandalskih dejanj. Raziskavo oz. spremljevalke prikazuje naslednja shema:

Dvanajst do šestnajstletnim dečkom je opisal okolja, zasnovana na različnih sestavah spremenljivk A, B in C, oni pa so morali oceniti, s kakšno verjetnostjo bi v posameznem okolju storili vsako od omenjenih štirih vrst vandalizma. Odgovori so pokazali, da bi se vandalizem nasploh pojavljal predvsem v okoljih s pomanjkljivim nadzorom, predvsem pa tam, kjer obstaja možnost pobega s kraja dejanja. Grafiti so najverjetnejša vrsta vandalizma, poškodovanje uličnih svetilk pa je najmanj verjetno.

Van Dijk in sodelavci (1982) menijo, da je razlika v stopnji vandalizma med posameznimi kraji odvisna od t. i. **dejavnikov privlačnosti in dejavnikov gojenja**. Prvi se nanašajo na tisto, zaradi česar je neko okolje privlačno za vandale, drugi pa na dejavnike, ki v nekem okolju proizvajajo vandale. Omeniti je treba, da storilci pogosto živijo zelo blizu kraja, v katerem so storili vandalsko dejanje. Kasneje se bomo te razlike lotili podrobneje, sedaj pa si bomo ogledali še nekatere posledice vandalskih dejanj.

Metanje kamnov na mimoidoča vozila, razbijanje oken, trganje žic, javnih telefonov in njihovo uničevanje sploh, teptanje cvetličnih

gred, razbijanje spomenikov itd. povzročajo ne le večjo ali manjšo materialno škodo (ta gre lahko letno tudi v težke milijone), pač pa imajo

tudi druge posledice. Med njimi so poškodbe zaradi pokvarjenih igral, zamude gasilcev ali prve pomoči zaradi pokvarjenih javnih telefonov, težave, ki jih imajo starejši ali fizično prizadeti stanovalci višjih nadstropij zaradi pokvarjenih dvigal, in še bi lahko naštevali. Ne nazadnje naj omenimo tudi slabo počutje prebivalcev, nezaupanje do sosedov in odtujenost sploh.

Oglejmo si sedaj še nekaj primerov vandalizma, vezanega na poseben kraj. Skoraj vsi raziskovalci omenjajo šole kot tipičen primer kraja, ki je zelo izpostavljen. Vandali tu poškodujejo predvsem umivalnice, vrata in stene, pohištvo, parke, igrišča, učbenike, opremo, šipe itd. Razbijanje šip je dejansko najpogostejše posamično vandalsko dejanje v šolah. Vandalizem je pogostejši v šolah, v katerih je veliko slabih učencev (maščevalni vandalizem). Poškodbe nastajajo predvsem ob koncu tedna, pred ali po pouku, med počitnicami, predvsem torej takrat, kadar je majhna verjetnost, da bi bil v bližini šole še kdo drug. Edino dejanje, s katerimi je hotel storilec motiti potek pouka, se dogajajo med njim. Vandalski izpadi so pogostejši v več-

jih kot v manjših šolah in velikost šole je celo pomembnejša od velikosti kraja, v katerem je. Redkejši so v šolah, ki so tesneje povezane s skupnostjo, v kateri so. Bolj so izpostavljene srednje šole (od osnovnih), bolj tiste z zastarelo opremo, nizko moralo osebja in nezadovoljnimi in zdolgočasenimi učenci. V neproblematičnih šolah so bili odnosi med učitelji manj formalni, bolj so bili povezani s šolo, niso se vedli sovražno ali avtoritativno do učencev, niso uporabljali ocen kot disciplinskega sredstva, učenci so cenili učiteljevo mnenje o sebi, starši so podpirali disciplino v šoli ipd. Te šole so bile običajno tudi bolj vzdrževane, imele lepši videz ter bile v prijetnejšem okolju. V njih je bilo tudi zelo malo osebne nasilja.

Pogosta tarča vandalskih napadov so tudi različni kioski (časopisni, telefonske kabine itd.). Tisti, ki stojijo na krajih, kjer so bolj podvrženi očem javnosti, so običajno manjkrat napadeni. Istočasno pa nekateri raziskovalci (Mawby, 1982) ugotavljajo, da bolj, ko se nek kiosk uporablja, večkrat bo tudi poškodovan. Ta ugotovitev pomeni svojevrsten paradoks, ki ga Mawby pojasnjuje s tem, da večja uporaba javnega prostora ne daje le več prič, pač pa tudi več možnih storilcev.

Omenil sem že, da se vandalizem pojavlja tudi v vaških predelih. Njegove pojavne oblike so tu pogosto seveda drugačne, saj so drugačni tudi objekti, ki so mu na razpolago. V svoji raziskavi navajata Donnermeyer in Phillips (1982) naslednje značilne primere vaškega vandalizma:

- uničenje ali kvarjenje poštnih nabiralnikov;
- uničenje ali poškodovanje sprednje trate npr. z avtomobilsko vožnjo;
- razbijanje oken na hiši, garaži ali skednju;
- razbijanje šip ali sprednjih luči na parkiranem avtomobilu;
- uničenje ali poškodovanje zunanjih okrasov ob praznikih;
- brizganje parkiranega avtomobila z barvo ali streljanje vanj s pištolo;
- vožnja skozi žitno ali koruzno polje, najpogosteje z vozilom, ki ima pogon na štiri kolesa (npr. džip);
- uničevanje ograj ali odpiranje ograd ter namerno ali nenamerno izpuščanje živine;
- razbijanje zunanjih luči;
- uničevanje prometnih in drugih znakov ob cestah.

To seveda niso vsa možna vandalska dejanja, ki se lahko zgodijo v vaškem okolju. Za nekatera od naštetih lahko rečemo, da so celo tipično ameriška (npr. streljanje v avtomobile). Dejanja se običajno dogajajo v okolju, v katerem storilec živi, potekajo preko celega leta, vendar predvsem jeseni in ob koncu tedna. Tudi za vaški vandalizem veljajo ugotovitve, ki veljajo za vandalizem nasploh (dejavnost moških, potek v skupini in pogosto v pijanem stanju ter ponoči). Predvsem so vandali napadali posestva, ki so bila blizu ceste (dostopnost) ali bliže večjim mestom.

Vandalizem pa ni vezan le na določene kraje, pač pa se pojavlja tudi ob določenih priložnostih. Značilna oblika takega vandalizma je t. i. nogometni huliganizem, pogost v Angliji in ne ravno redek tudi pri nas. Odlikuje ga dvojnost lastnosti (Dunning et al., 1982):

- prihranjen je predvsem za moške in
- za moške, ki jim lahko rečemo nogometni huligani, pomeni nogomet žarišče za napadalno vedenje, oz. točneje, za izražanje norm »napadalne moškosti«.

Dejstvo, da gre pri nogometu za nasprotje med dvema moštvoma, vodi v skupinsko istovetenje in zvišanje znotrajskupinske sloge, v nasprotju z lahko ugotovljivimi zunanjimi skupinami, t. j. nasprotnim moštvom in njegovimi navijači. Tekma se tako pojavlja ne le kot nek športni dogodek, pač pa tudi kot borba za prevlado med člani dveh skupnosti. Nasprotje se torej pojavlja na dveh ravneh, na ravni tekme same in na ravni »ozemeljskega vdora«, ki ga predstavlja obisk nasprotnega moštva in njegovih navijačev. Slednje se lahko izraža na različne načine, vse od mahanja z zastavami in kričanja do fizičnega spopada in vandalskega uničevanja.

Poskusi razlage

Vandalizem poskuša razložiti vrsta teorij. Te teorije so različne narave in predvsem različne splošnosti. Nekatere skušajo pojasniti, zakaj se vandalizem pojavlja na določenih krajih ali objekti, druge spet ga zajemajo v širšem družbenem kontekstu. Razlage si včasih nasprotujejo, pogosto pa se le dopolnjujejo. Tukaj jih bom le pregledno prikazal.

Teorije, ki so se osredotočale na značilnosti kraja dejanja, so izhajale predvsem iz dejstva,

da niso vsi kraji enako izpostavljeni vandalskim napadom. Zdi se, da so fizične značilnosti okolja, oblika in vrsta stavbe ter površin lahko zelo pomembni. Že Jane Jacobs (po Webb, 1982) je poudarjala obstoj ovir, ki nastajajo z jasno razmejitvijo javnega in zasebnega prostora, ter vlogo stanovalcev v nadzoru in skrbi za okolje. Njene ideje, ali pa vsaj podobne, so v precej bolj izdelani obliki pojavljajo tudi pri znanem urbanistu Oscarju Newmanu (1972), ki jih je za razliko od Jacobsove skušal tudi empirično podpreti. S primerjanjem stopnje kaznivih dejanj v fizično različnih stanovanjskih okoljih (družbenogospodarske spremenljivke je nadzoroval) je prišel do pojma t. i. »**branjivega prostora**«, t. j. stanovanjskega okolja, ki zavira hudodelstva s tem, da skrito ozemeljskost in občutek skupnosti v stanovalcih prevede v odgovornost za varno, plodno in dobro vzdrževano okolje. Načrtovanje v skladu z načeli branjivega prostora (npr. ozemeljska opredelitev prostora, možnost nadzora, načrtovanje, ki se izogiba zaznamovanosti) naj bi dajalo jasno sporočilo o ustrezni oziroma neustrezni (vandalizem) rabi prostora. To, kar tej teoriji ali bolj pristopu lahko očitamo je svojevrsten ekološki determinizem, t. j. pojmovanje, da je okolje neodvisna, vedenje ljudi pa odvisna spremenljivka. Razlaga tudi dela iz vandalizma (in drugih kaznivih dejanj) le stvar priložnosti in ne pojasnjuje, zakaj vandalizem sploh nastaja. Pojasnjuje ga, da tako rečemo, le krajevno. S svojim poenostavljenim pojmovanjem ozemeljskosti (ki je bolj etiketa kot pa kaj drugega), je Newman preveč poenostavil tako naravo hudodelstev kot tudi pojem branjivega prostora. V najboljšem primeru je le nakazal, kako pregnati vandalizem iz nekega kraja, da bi se ta nato preselil kam drugam ali pa bi ga morda zamenjale druge oblike odklonskega vedenja. Vendar je treba povedati, da leži njegova teorija v osnovi večine raziskav odnosov med fizičnim okoljem in vandalizmom.

Webb (1982) meni, da pomeni korak naprej v tej smeri pristop, ki gleda na vandalizem z vidika priložnosti. Ta pristop se zanima ne le za to kako storilec ocenjuje možnosti, da bo opažen, temveč tudi za njegovo oceno posledic le-tega. Newmanov poudarek ozemeljskosti zamenjujejo s storilčevo zaznavo položaja, oceno verjetnosti posredovanja in zaznavo možnih posledic. Pojem »priložnosti« naj bi omogočil bolj stvaren pristop k proučevanju vandalizma in razumevanju narave branjivega prostora. Večja ko je

možnost za uspešen pobeg, večja naj bi bila tudi verjetnost pojava vandalizma. S tem se sklada tudi dejstvo (Webb, 1982), da se znani vandali raje udeležujejo v okolju, ki ga dobro poznajo, tako fizično kot družbeno, kot pa v povsem neznanem okolju. V slednjem primeru ne vedo točno, kakšne bi lahko bile možne posledice (da bi bili opaženi, da bi kdo posredoval, kar je seveda odvisno tudi od teže dejanja itd.).

Treba je reči, da je sicer o priložnosti govoril že Newman, toda pri Webbu je pojem bolj izdelan in operacionaliziran. Vendar tudi ta pristop ostaja predvsem na ravni dejanja s tem, da poudarek prenaša na storilca in kraj ter njune medsebojne odnose.

Podobna po naravi — v tem, da se ukvarja z značilnostmi fizičnega okolja, tj. z izbiro tarč — je tudi Allenova in Greenbergerjeva (1978) **estetska teorija vandalizma**. Le-ta izhaja iz ugotovitve, da so lahko uničevalna dejanja zelo prijetna (za storilce) že sama po sebi. Za mladostnike je vandalizem pogosto šala, zabava, nekakšno »uničevalno stvarjenje«. ¹ Uničevanje naj bi bilo prijetno, ker vsebuje značilnosti estetske izkušnje. Spremenljivke, povezane z videzom objekta (npr. zapletenost), ki določajo užitek, izhajajoč iz družbeno sprejemljive interakcije z njim, lahko določajo tudi zadovoljstvo, ki izhaja iz vandalizma. Z drugimi besedami, pretvorbo gradiva v nekaj novega, bodisi s tvorino, bodisi z uničevalno dejavnostjo, naj bi določali isti psihološki dejavniki. Pojav je možno razložiti z Berlynejevo teorijo odnosa med hedonistično vrednostjo dražljaja (užitkom) in vzbujenostjo. Videz okolja (s tem pa tudi vzbujenost in preko nje užitek) je neposredno odvisen od naslednjih dejavnikov:

— **primerjalna spremenljivka**, kot so zapletenost, novost, skladnost in pričakovanost;

— **psihofizične lastnosti**, kot so velikost, barva in intenziteta, ter

— **ureditev** ali vzorec dražljajskih elementov.

Zaradi svojih fizičnih značilnosti se bo ljudem zdel nek objekt zanimiv oz. dolgočasen, lep ali grd itd. Kadar pa bi nek objekt ali okolje lahko šele s spremembo postal lepši ali zanimivejši, do take spremembe lahko celo pride, čeprav morda na družbeno nezaželen način. Vandal tako poišče v okolju objekt, za katerega meni, da se bo bodisi razbil na najbolj privlačen način ali pa

¹ Uporabljena je skovanka »wreckreation« (po wreck = uničiti in creation = stvaritev, stvarjenje) kot nekakšna parafraza besede »recreation«.

da bo po samem uničevalnem dejanju njegov videz zanimivejši in privlačnejši, kot je bil prej.

Teorija ima močno in šibko obliko. Po prvi bodo videz določenih objektov v okolju, pričakovani užitek med dejanjem in morda pričakovani videz objekta po dejanju delovali kot **vzbujevalni znaki** oz. pomembni vzročni dejavniki v nastajanju vandalizma. Šibkejša inačica meni, da estetske spremenljivke, povezane z objektom, služijo le kot **razločevalni znaki**, ki določajo izbiro med možnimi cilji.

Kot že prejšnje, tudi ta teorija ne posega v družbene korenine vandalizma, pač pa razlaga to, kar pravi tudi njena šibkejša inačica — izbiro tarče. Nobena od do sedaj omenjenih teorij ni npr. poskušala razložiti dejstva, da niso vsi ljudje vandali, s tem pa tudi odgovoriti na vprašanje, zakaj nekateri so.

Allen in Greenberger (1980) sta nadaljevala svoje razmišljanje z domnevo, da znižan **zaznani nadzor**² nad okoljem pod določenimi pogoji vzpodbuja vandalizem kot sredstvo ponovnega vzpostavljanja nadzora, pri čemer estetske kakovosti lahko določajo stopnjo tega nadzora. Kadar posameznik izgublja nadzor oz. se mu to dozdeva, bo poskušal spremeniti fizično okolje, če na družbeno ne more vplivati ali pa so ti vplivi neuspešni. Tako spreminjanje okolja lahko poteka na neškodljiv in družbeno sprejemljiv način, npr. s posebljanjem (= prilagajanje in preoblikovanje okolja po svoji želji), ali pa bo posameznik skušal nadzor vzpostaviti z odločnejšimi ukrepi, npr. z uničevanjem. Gre torej za nekakšno nadomeščanje resničnih ciljev z uničevanjem kot takim. Le-to vzbuja v posamezniku prijetna čustva in mu s tem daje občutek večjega nadzora. S to teorijo je narejen pomemben premik k pojmovanju vandalizma kot družbenega pojava sui generis, ki bo našel svoje nadaljevanje in pomembno razširitev v **modelu vandalizma, zasnovanem na teoriji izenačenosti** (Fischer in Baron, 1982). Po tej teoriji naj bi:

— pri ljudeh obstajala splošna težnja k enakosti v medsebojnih odnosih in v odnosih z družbo,

² Pomensko ustrezajo temu izrazu še naslednji pojmi; pristojnost, nemoč, odtujitev, priučena neobgljenost in drugi, čeravno obstajajo med njimi določene razlike v poudarku. Pojem »zaznani nadzor nad okoljem« je zelo splošen in se nanaša na vpliv, ki ga ima posameznik v fizičnem, družbenem ali spoznavnem svetu. Najneposredneje je občutek nadzora dan ob manipuliranju z različnimi vidiki naravnega in umetnega fizičnega okolja, tudi z uničevanjem.

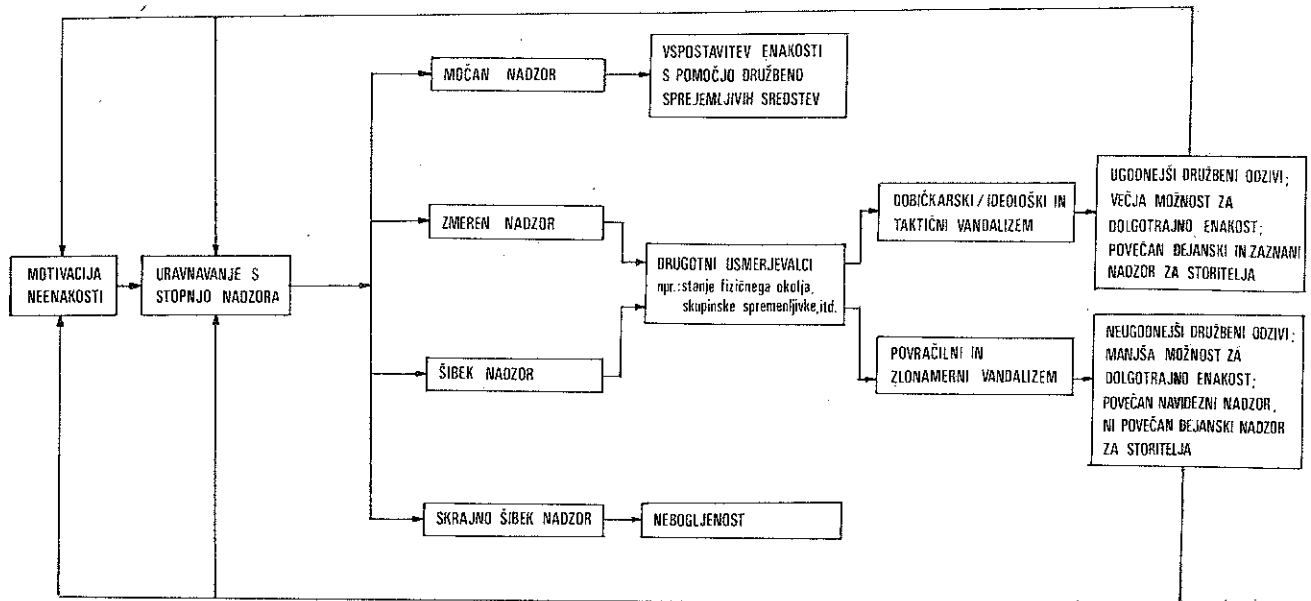
— neenakopravni odnosi naj bi povzročali žalost in jezo, ki motivirata posameznika in ali skupino k ponovni vzpostavitvi dejanske enakosti (tj. k spremembi objektivnega stanja) ali k doseganju psihološke enakosti (tj. k drugačni zaznavi enakosti na osnovi spremenjenih prepričanj).

Vandalizem naj bi bil posledica neenakosti različnega porekla in bi nastajal kot poskus izenačevanja, kot odziv na zaznano kršitev ene vrste pravil (npr. norm pravičnosti v družbenih odnosih), s kršitvijo drugih pravil (npr. uničevanje tuje imovine). Model vandalizma, zasnovan na teoriji izenačenosti, naj bi ne le omogočil razlago različnih vrst vandalizma (ob domnevi, da je neizenačenost ta, ki jih povzroča), pač pa bi v sebi združil tudi mnoge vidike ostalih teorij in pristopov. Če je teorija zaznanega nadzora Allena in Greenbergerja preveč individualistična in pogreša družbene primerjave, pa je zaznani nadzor lahko kritični usmerjevalec možnosti, da bo vandalizem sredstvo obnavljanja izenačenosti. Podobno se lahko pojavijo arhitektonske značilnosti kot usmerjevalke pojavnih oblik vandalizma. Model izenačenosti lahko zajame vandalizem tako kot obliko odklona v sestavu in kot obliko upora proti sestavu, obliko, ki zavrača osnovne usmeritve in prevladujoče vrednote. Na **sliki 1** je celoten model pregledno prikazan. Oglejmo si ga podrobneje.

Neizenačenost (oz. obnova izenačenosti) motivira vandalizem, nadzor³ pa usmerja njeno obvladovanje. Vandalizem se bo najverjetneje pojavil pri visoko zaznani neenakosti in zmernem ali nizkem nadzoru, saj slednji ne dopušča uporabo bolj konstruktivnih načinov obračuna z neenakostjo. Kolikor stopnja nadzora določa način obnove enakosti, pa nam tudi omogoča predvidevanje vrste vandalizma, ki se bo pojavil v določenih okoliščinah. Upošteva Cohenovo razdelitev, lahko pri razmeroma visokih stopnjah nadzora (vendar ne dovolj visokih, da bi dopu-

³ Nadzor je opredeljen glede na moč posameznikovega prepričanja, da lahko učinkovito preoblikuje izide in dogovore in kot tak vpliv na način obnove izenačenosti. Znani nadzor določa več dejavnikov, predvsem pa:

- dejanske možnosti za učinkovit nadzor v nekem sestavu.
- posameznikove sposobnosti za njihovo uporabo,
- zmožnosti za prepoznavo virov neenakosti in
- naučena pričakovanja glede nadzora v podobnih okoliščinah.

Slika 1.: Diagram poteka procesov v modelu izenačenosti. Sosledje dogodkov je časovno in ne vzročno (Fisher in Baron, 1982).

ščale družbeno sprejemljive odzive) pričakujemo vandalizem, ki bo objektivno bolj uporaben v doseganju dejanske enakosti, saj je pri močnem nadzoru posameznik lahko bolj izbirčen v izbiri ciljev. V teh razmerah se bodo običajno pojavili dobičkarški, ideološki in taktični vandalizem, ki so manj intenzivni in običajno niso podvrženi napačnemu tolmačenju. Pri šibkem nadzoru se pojavljata predvsem povračilni in zlonamerni vandalizem, ki sta bolj intenzivna in večkrat napačno razumljena.

Kolikor sta neenakost in nadzor nad okoljem nujna pogoja za vandalizem, pa obstaja tudi vrsta zadostnih pogojev. Med njimi so predvsem stanja fizičnega okolja (npr. fizična odpornost okolja, znaki nevzgojenosti in slabega vzdrževanja, znaki pripadnosti oz. lastnine, simbolične vrednosti okolja) ter značilnosti ogrožene (npr. močna, povezana soseska) in vandalske (prisot-

nost ali odsotnost drugih⁴) skupine. Posledice vandalskega dejanja, kar zadeva vandala, vključujejo obseg obnove dejanske ali pa psihološke enakosti, količino nadzora, ki mu jo dopušča, če ima za storilca negativne posledice (npr. kadar je ujet) in pomene, ki jih dejanju pripisuje družba. Z družbenega vidika zajemajo izidi strah (pred ponovitvijo), pomen, pripisan dejanju, in protivandalske ukrepe. Čeprav kratkoročno lahko različne vrste vandalizmov obnovijo zaznano enakost v podobnem obsegu, pa imajo lahko tako za vandala kot za družbo različne dolgoročne posledice.

Celoten model je eden redkih, ki uvideva smiselnost vandalizma ter omogoča obravnavo tako z vidika posameznika kot skupine in družbe ter upošteva tudi zapletene odnose med lastnostmi fizičnega in družbenega okolja. Toda velja le v toliko, kolikor velja tudi teorija izenačenosti

⁴ Vrsta raziskav je opozorila na pojav, da so ljudje v skupini pripravljene bolj tvegati kot pa, kadar so sami. Pojav razlaga več teorij, med njimi tudi naslednje (Clark, 1971):

Teorija seznanjanja, ki pravi, da je premik k tveganju psevdoskupinski pojav, ki nastaja v skupini, vendar ne zaradi skupinskih dogajanj. V skupini naj bi se posameznik le bolj seznanil z možnim tveganjem.

Teorija vodstva meni, da imajo tisti, ki več tvegajo, tudi večji vpliv v skupini. Premik k tveganju nastopa kot posledica njihovega vpliva.

Teorija razpršitve odgovornosti meni, da prisotnost skupine osvobodi posameznika polne odgovornosti, saj ima ta (vsaj začasen) vtis, da je dejanje nastalo tudi pod vplivom skupine.

Teorija tveganja kot vrednote meni, da je zmereno tveganje večja kulturna vrednota kot opreznost in da želijo biti posamezniki v skupini pripravljene tvegati vsaj toliko kot njihovi vrstniki.

Zadnja teorija je med najbolj popularnimi. Žal nam prostor ne dopušča, da bi pojav podrobneje osvetlili, predvsem z vidika dejavnikov, ki ga omogočajo.

sama. Ta pa je le ena od večjih psiholoških teorij družbenih odnosov.

S tem bi končal prikaz teorij vandalizma, ne da bi pokazal tudi nek končni odgovor. Omejnene seveda niso vse teorije in ne vsi pristopi, tako ne tisti, ki vidijo v vandalizmu le vidik ali celo posledico širšega sindroma stališč in vedenj, ne tisti, ki ga povezujejo z odzivi mladih ljudi na normativni sistem, ki jim zanika možnosti za vključevanje v odgovorne in konstruktivne družbene naloge, ali pa tisti, ki vidijo v njem odsev sprememb v družbeni ureditvi, in še bi lahko naštevali. Prikazane so bile le nekatere najbolj izdelane in skladne, čeprav ne nujno tudi najbolj ustrezne teorije tega pojava.

Protivandalski ukrepi

Glede na razširjenost ter izredno pestrost pojavnih oblik vandalizma je nastala tudi vrsta ukrepov, usmerjenih v njegovo preprečevanje. V grobem bi jih sicer lahko razvrstili v dve skupini:

— ukrepi, usmerjeni k ukinjanju vandalizma v družbi sploh;

— ukrepi, usmerjeni v odstranitev vandalizma iz posameznega ožjega ali širšega okolja.

Glede na dejstvo, da še niso dovolj znani pravi razlogi za nastanek vandalizma, je prvo veliko težje uresničljivo, glede drugega pa lahko zasledimo nekaj več uspeha. Seveda je le za posamezne ukrepe možno reči, da sodijo izrecno v eno ali drugo skupino. Zato si bomo ogledali še druge razvrstitve protivandalskih ukrepov. Hope (1982) meni, da se lahko borimo proti vandalizmu na tri načine, in sicer z:

— **družbenim preprečevanjem**, tj. z delovanjem proti posameznikovi motivaciji za sodelovanje v vandalizmu;

— **zakonodajalnim preprečevanjem**, tj. z okrepitevijo (ali morda zmanjšanjem) zakonskih kazni proti vandalom, ter z

— **zmanjšanjem priložnosti** oz. s spreminjanjem okolja, v katerem se vandalizem pojavlja na tak način, da zmanjšamo priložnost za poškodovanje stvari ter povečamo tveganje storilca, da bo ujet.

Van Dijk in sodelavci (1982) vidijo možnost preprečevanja v podobnih ukrepih: okrepitvi tarč vandalskih napadov, represiji, oblikovanju boljših priložnosti za mladino ter njenem večjem vključevanju v okolje.

Vidimo, da gre po eni strani za posege v fizično okolje, po drugi pa za posege v družbeno okolje in posameznika. Kar se tiče fizičnega okolja, so protiukrepi usmerjeni predvsem v onemogočanje vandalizma na danem kraju (razen kolikor gre za gradnjo raznih igrišč in drugih objektov, namenjenih možnim vandalom in njihovi koristnejši izrabi časa in prostora). Nekateri izhajajo tudi iz že omenjenih teorij vandalizma. Tako bi po estetski teoriji vandalizma morali oblikovati okolje tako, da bi različne vrste uničevanja in razbijanja nudile vandalom čim manj užitka. Ukrepi izhajajo iz vpliva, ki ga ima videz okolja na posameznikovo željo, da bi ga spremenil tudi na družbeno nesprejemljiv način. Kadar npr. nek preveč enostaven objekt stoji v zelo zapletenem okolju, ga bo posameznik poskušal spremeniti v smeri večje zapletenosti (npr. tako, da ga razbije). Zato je treba poskrbeti, da se objekti, ki predvsem služijo kot tarče, ne bodo razbili na zanimiv način (npr. razbijanje majhnih oken poteka na manj zanimiv način kot razbijanje velikih steklenih površin), ter da ne bodo vzbujali vandalizma ne s svojim začetnim videzom in ne z videzom po poškodovanju.

Seveda je vedno možno okrepiti tarčo. Vendar ima lahko to različne posledice:

— vandalizem se bo premaknil k šibkejšim, manj odpornim objektom;

— okrepljena tarča lahko pomeni še večji izziv za vandale oz. za njihov nadzor nad okoljem: tako se bodo še bolj potrudili, da jo uničijo.

Okrepitev tarče je smiselna le tedaj, kadar le-ta ni običajni cilj vandalov, pač pa lahko nastopi poškodba zaradi neke druge dejavnosti, npr. igre z žogo.

Izbira gradiv, ki dajejo manj užitka pri uničenju, je na izpostavljenih krajih morda še bolj učinkovita. Allen in Greenberger (1978) navedeta, da nudijo največ užitka ob uničenju po vrsti naslednja gradiva: ogledalno steklo, ravno steklo, strešna opeka, les in kovine.

Pomemben protiukrep je tudi takojšnje odpravljanje vseh poškodb na objektih. Znan izrek »vandalizem privlači vandalizem« je žal še kako resničen. Stavba, na kateri je že nekaj razbitih oken, bo prej ostala brez vseh šip kot pa tista, ki razbitih oken nima. Onesnaženo in poškodovano okolje nekako sporoča, da je taka dejavnost tam dopustna. Vzdrževano in lepo okolje sporoča nekaj prav nasprotnega, morda tudi zato, ker opozarja na večjo povezanost tam ži-

večih ljudi z njim. Naj ob tem omenim še neko Zimbardovo (1969) raziskavo, v kateri je opazoval, kaj se bo dogajalo z zapuščenimi avtomobili. Seveda je ugotovil, da so bili ti slej ko prej vandalizirani, pa tudi, da obstaja vrsta t. i. »znakov zapuščenosti« (npr. odstranjenje registrske tablice, odprt pokrov motorja ali prtljažnika, odstranjene pnevmatike ipd.), ki opozarjajo možne vandale, da jim je vozilo na razpolago.

Uživanje v vandalizmu naj bi bilo manjše tudi takrat, kadar storilci ne morejo v polni meri videti samega postopka uničevanja in njegovih posledic (po estetski teoriji), kar lahko dosežemo npr. s tem, da objekt sam ni osvetljen, pač pa je osvetljena njegova okolica.

Vrsta ukrepov sledi tudi iz Newmanove teorije branljivega prostora. Vzpostavitev ozemeljskosti, tj. pretvorba javnih (ali z drugimi besedami nikogaršnjih) prostorov v poljavne s simboličnimi mejami okoli objektov (npr. z živo mejo, nasadom) oz. s prisotnostjo znakov upo-

rabe (npr. klopi, sušilni drogovi ipd.), večja preglednost oz. možnost nadzora so že taki posegi.

Omenil sem že tudi pomen možnosti za beg s kraja dejanja. Kadar okolica ne nudi možnosti oz. celo otežuje beg ali pa je ta manj razburljiv, bo manj tudi vandalskih dejanj.

Kar se tiče zakonodajalskih in prisilnih ukrepov, imajo lahko podoben učinek kot prejšnji (npr. intenziven policijski nadzor deluje preprečevalno, vendar le v okolju, kjer obstaja), lahko posegajo v posameznikovo vzgojo (npr. alternativne kazni, kot je popraviljanje škode) itd. Vendar pa so najbrž največjega pomena tisti ukrepi, ki segajo v spremembo določenih družbenih odnosov, v večje vključevanje mladih ljudi v zadeve skupnosti, v oblikovanje boljših odnosov v okolju. Pogosto izvira manjši poudarek na teh ukrepih iz enostavnega dejstva, da je bilo pri vandalizmu najbolj očitno prizadeto fizično okolje in da so probleme reševali predvsem strokovnjaki za tako okolje. Torej so tudi rešitve iskali v njegovem spreminjanju, ne pa v iskanju pravih vzrokov vandalskih dejanj. To pa je naloga, ki ostaja tudi za naprej.

VIRI

1. Allen V. L., Greenberger D. B.: An Aesthetic Theory of Vandalism. *Crime & Delinquency*, 1978, 24, 3, 309—321.
2. Allen V. L., Greenberger D. B.: Destruction and Perceived Control. V: Baum A., Singer J. E. (Eds) *Advances in Environmental Psychology*, Vol. 2, Hillsdale; LEA, 1980.
3. Becker F. D. *Housing Messages*. Stroudsburg, Dowden, 1977.
4. Casserly M. D. et al.: *School Vandalism*. Toronto, Lexington Books, 1980.
5. Clark R. D.: Group-Induced Shift Toward Risk. *Psychological Bulletin*, 1971, 76, 4, 251—270.
6. Cohen S.: Directions for Research on Adolescent Group Violence and Vandalism. *British J. of Criminology*, 1971, 9, 319—340.
7. Cohen S.: Sociological Approaches to Vandalism. *International Colloquium on Vandalism*, Paris, 1982.
8. DeGruchy G. F., Hansford G. J.: An Environmental and Architectural Investigation of the Crimes of Burglary and Vandalism in four Commercial Sub-Centers in Brisbane. *M—E Systems*, 1980, 10, 3—4, 203—6.
9. Donnermeyer J. F., Phillips, G. H.: Vandalism and its Impact on the Rural Victim: The Case of the United States. *Int. Coll. on Vandalism*, Paris, 1982.
10. Dunning E. G. et al.: The Social Roots of Football Hooligan Violence. *Leisure Studies*, 1982, 1, 139—156.
11. Fisher J. D., Baron R. M.: An Equity-Based Model of Vandalism. *Population and Environment*, 1982, 5, 3, 182—200.
12. Hope T. J.: Preventing Vandalism: Lessons from an Action Research Project. *Int. Coll. on Vandalism*, Paris, 1982.
13. Mawby R.: Vandalism and Public Perceptions of Vandalism in Contrasting Residential Areas. *Int. Coll. on Vandalism*, Paris, 1982.
14. Reade E.: Vandalism and Social Ecology. *Int. Coll. on Vandalism*, Paris, 1982.
15. Newman O.: *Defensible Space*. London, Architectural Press, 1972.
16. Roos H. E.: Vandalism as a Social Problem. *Int. Coll. on Vandalism*, Paris, 1982.
17. VanDijk 8. et al. Vandalism in Amsterdam. *Int. Coll. on Vandalism*, Paris, 1982.
18. Van Vliet W.: Vandalism: An Assessment of the Literature and Future Directions. *Int. Coll. on Vandalism*, Paris 1982.
19. Wawrzynski J. K.: Vandalism in Residential Areas in England. *Int. Coll. on Vandalism*, Paris, 1982.
20. Webb B.: Is there a Place for Vandalism? *Int. Coll. on Vandalism*, Paris, 1982.
21. Zeisel J.: Designing out Unintentional School Property Damage. V: Carson D. H. (Ed.) *Man-Environment Interactions*, Stroudsburg, Dowden, 1974.
22. Zimbardo P. G.: The Human Choice: Individuation, Reason, and Order versus Deindividuation, Impulse, and Chaos. V: Arnold W. J., Levine D. (Eds.): *Nebraska Symposium on Motivation*. Lincoln, University of Nebraska Press, 1969.

UDC 343.77

Vandalism as a Social Phenomenon

Polič dr. Marko, Lecturer in General Psychology, Faculty of Arts, Ljubljana

This paper presents vandalism as a pervasive social phenomenon in its different forms, definitions, theories that explain it, and possible countermeasures. The concept of vandalism which first appeared at the end of the 18th century, has still not been uniformly defined except for the fact that it deals with property damage. Yet narrower approaches have arisen which either quantify the destruction or damage or deal with the intent of vandalism (e. g. acquisitive, tactical, ideological, vindictive and other types of vandalism). The phenomenon is characteristic of towns, though it also appears in rural areas. Some environments are especially exposed to it (e. g. schools), and it may also

appear on special occasions (e. g. football hooliganism). Characteristically it appears as group behavior among adolescents. There are a number of different theories that try to explain the phenomenon at different levels. Some of them approach it from the aspect of the physical characteristics of the environment which provokes vandalistic behavior (e. g. the aesthetic theory of vandalism), other tackle it in a wider social context (e. g. the equity-based model of vandalism).

In the same manner countermeasures are possible at the level of the physical environment or with intervention in social relations.